

woensdag 25 januari 2006

Geschiedenis is meer dan herinneren

De raadplegingstermijnen van archieven moeten teruggebracht worden van 100 (!) naar dertig of zelfs twintig jaar

De Belgische overheid plooit zich bijna dubbel om de herinnering aan historische vergissingen levendig te houden, maar ondertussen laat ze het historisch onderzoek helemaal verpieteren. Een groep van 151 historici luidt de alarmklok.

Met de geschiedenis lijkt het goed te gaan. Het publiek heeft er veel belangstelling voor en de politieke wereld steekt zijn interesse niet onder stoelen of banken. Federale en gemeenschapsministers, volksvertegenwoordigers en senatoren vermenigvuldigen de initiatieven met historische inslag, meestal met als argument de „herinneringsplicht”. Hier volgen enkele recente voorbeelden van die interesse: het onderzoek van de Senaat naar de verantwoordelijkheid van de Belgische overheden in de jodenvervolging; de parlementaire onderzoekscommissies om de Belgische verantwoordelijkheden in de moord op Patrice Lumumba te bepalen of om de oorzaken van het failliet van Sabena te onderzoeken; de parlementaire debatten over de Armeense genocide en de strafbaarheid van haar ontkenning; de plannen van de Vlaamse regering voor de oprichting van een 'museum, archief- en onderzoekscentrum over de schendingen van de mensenrechten' in Mechelen; de financiering van een toekomstig Museum van Europa in Brussel; en ten slotte nog het programma Scholen voor Democratie (*DS 21 januari*), waarbij honderden Belgische schoolkinderen, op het einde van deze maand, per militair vliegtuig, Auschwitz zullen bezoeken. Al die initiatieven moeten de Belgische historici toch verheugen, of niet?

Scepticisme

Historici verwerpen dergelijke initiatieven niet a priori. Die houding zou getuigen van wetenschappelijk purisme en van misprijzen voor de maatschappelijke behoeften. Velen onder ons werken trouwens mee aan die projecten op vraag van de politieke wereld en dragen dus ten volle de verantwoordelijkheid die voortvloeit uit ons statuut van vorsers en docenten betaald met belastinggeld. Toch kunnen we ons niet ontdoen van enig scepticisme en soms zelfs van enige vrees. Het officiële enthousiasme sorteert wel mediatieke effecten, maar helpt het historisch onderzoek uiteindelijk niet vooruit. Die evolutie houdt zelfs een gevaar in, want ze zet een stap in de richting van een herinneringsplicht.

Welke rol moet de overheid spelen in de 'overlevering van de herinnering aan het verleden' vooropgesteld door de lopende projecten? Laat het duidelijk zijn: de officiële herdenking die de herinnering organiseert, om politieke redenen, is een heel legitieme activiteit van de Staat, van een gemeenschap of van een gemeente. Maar ze mag niet verward worden met de ondersteuning van het historisch onderzoek. De geschiedschrijving is een wetenschappelijke activiteit; ze staat los van het politieke gebruik van de herinnering.

Er bestaat uiteraard een band tussen herinnering en geschiedenis, maar ze beantwoorden beide aan verschillende vereisten. 'Herinnering' is geen toegangspoort tot kennis, ze mobiliseert het verleden voor een actueel politiek of maatschappelijk project. De geschiedschrijving, van haar kant, eist het statuut van wetenschap op. Ze staat niet ten dienste van de politiek, ze heeft niets te zien met emotie. Ze aanvaardt geen dogma's, kan ingaan tegen gemeenplaatsen. Ze houdt rekening met het geheugen, maar ze beperkt zich daar niet toe. Liever dan voor de vaak aangehaalde 'herinneringsplicht' willen we dus een lans breken voor de 'historische onderzoeks- of kennisplicht'. De recente initiatieven die genomen werden om in dit land de herinnering aan historische gebeurtenissen te vermenigvuldigen en te diversifiëren, zijn uiteraard lovenswaardig. Maar laten we realistisch blijven. We moeten niet geloven dat leerlingen omgetoverd zullen worden tot tolerante en antiracistische burgers door ze even naar Auschwitz te laten vliegen en terug. Dat is wel een nuttig en verdienstelijk initiatief, maar het heeft pas waarde als het verankerd is in historische kennis die de emoties, ontstaan door de confrontatie met de gruwel, overstijgt.

Geschiedenis is niet de nieuwe catechismus van de multiculturaliteit, een tovermiddel om extreem-rechts en xenofobie te bestrijden, om de democratie, de Europese gedachte of de wereldsolidariteit te promoten. Een uitsluitend 'negatief' geheugen, bestaande uit de opsomming van de Grote Tragedies van de geschiedenis, draagt weinig bij tot de vorming van een kritische reflectie. Ze kan zelfs een gevoel van morele zelfgenoegzaamheid doen ontstaan: het 'zorgeloze' heden staat dan immers in contrast met een verleden vol geweld en brutaliteiten.

Smeekbeden

Moeten het parlement en de regering instaan voor de opstelling van een lijst van maatschappelijke catastrofes, een steeds groeiende inventaris, vertrekkende van de genocide van de joden, de zigeuners en Armeniërs, over de slachtoffers van het kolonialisme, van de Rwandese genocide, tot de huidige conflicten in Bosnië en Darfour? De Franse historicus Henry Rousso drukte het onlangs zeer treffend uit: in de „criminele geschiedenis van de mensheid" wordt de Staat steeds meer zowel de oorzaak van het misdrijf als de bron van de verlossing. Moeten de schuldbekekenissen en de smeekbeden om vergiffenis vermenigvuldigd worden - vaak om zich een goed geweten te kweken - om meer te weten te komen over het optreden van de overheid in, bijvoorbeeld, de houding van de

administratie tijdens de bezetting, de slavenhandel, het gedrag van de Duitse troepen in augustus 1914, de processen van Moskou, de uitroeiing van de Amerikaanse Indianen, de uitbuiting van de kinderen door het ontluikende kapitalisme of zelfs de slachtpartijen door Romeinse troepen in Gallië? Het toenemende 'strafbaarheidsgehalte' van het historische debat vormt een bedreiging voor de vrijheid van mening en onderzoek. Die evolutie houdt perverse effecten in, waaruit enkel de leugenaars en de haatzaaiers voordeel halen.

Historici zullen natuurlijk de laatsten zijn om te klagen als de overheid getuigt van openheid, zelfkritiek en transparantie, meer bepaald in het kader van de onderzoekscommissies die worden opgericht om een licht te werpen op troebele episodes van het verleden. Die onderzoeken hebben ongetwijfeld bijgedragen tot een betere kennis van die drama's; ze hebben op ondubbelzinnige wijze de vinger gelegd op politieke verantwoordelijkheden en hebben daarbij twijfels en polemieken uit de wereld geholpen.

Het is een goede zaak dat historici, indien nodig, worden opgeroepen als experts, op voorwaarde dat daardoor geen nieuwe officiële geschiedenis ontstaat en dat de archieven toegankelijk blijven voor de gehele wetenschappelijke gemeenschap. Maar het wordt wel problematisch als enkele zorgvuldig geselecteerde onderzoekers een exclusieve toegang krijgen tot archieven die nadien weer hermetisch dichtgaan. Daardoor komt de geschiedschrijving zelf in gevaar, want die steunt precies op de wederzijdse controle van de bevindingen, op de kritiek van en het debat over de interpretaties.

De veralgemening van onderzoek-op-bestelling is ook een bedreiging voor het thematische evenwicht binnen de kleine gemeenschap van Belgische historici. Heel wat nuttig onderzoek, dat niet kan rekenen op officiële steun of dat niet strookt met de gangbare politieke prioriteiten, zou dan in de verdrukking kunnen komen. Mogelijk wordt de geschiedschrijving dan de speelbal van modiefenomenen. Historici kunnen dan ook een van hun belangrijkste vrijheden verliezen, namelijk die om hun eigen vragen aan het verleden te stellen. Laten we immers niet vergeten dat er geen parlementaire onderzoekscommissies nodig waren om hete hangijzers van de recente Belgische politiek aan te pakken, zoals bewezen wordt door de studies over Leopold III of over de moord op Julien Lahaut.

Dura lex

Kortom, we vragen aan de politieke overheden niet aan overacting te doen; we wensen alleen dat ze hun essentiële taken zouden vervullen; één daarvan is de historici in staat te stellen hun werk naar behoren te vervullen. We wijzen daarbij graag op volgende paradox. Politici nemen tal van symbolisch geladen historische initiatieven, maar ondertussen laten ze wel de archiefwet van 1955 voortbestaan, die hopeloos verouderd is en danig achterophinkt vergeleken met soortgelijke wetgeving bij onze Europese partners. Veeleer dan allerlei commissies op te richten, is het dringend nodig dat de politieke verantwoordelijken de toegang tot de archieven garanderen voor alle onderzoekers en burgers en dat ze aan de bevoegde archiefdiensten de nodige middelen geven om die archieven op te sporen, te ordenen en te inventariseren. De toegangsmogelijkheden die aan de onderzoekscommissies verstrekt worden, moeten de regel zijn en niet de uitzondering. Als de geschiedenis en de geschiedschrijving zo belangrijk zijn, dan moet onze wetgeving ook worden aangepast aan de vereisten van een moderne democratie. Zo moeten de raadplegingstermijnen teruggebracht worden van honderd (!) naar dertig of zelfs twintig jaar (behoudens uitzonderlijke gevallen die voorzien moeten worden door de wet, of onder goed omschreven voorwaarden). Zo moet er ook beter gezorgd worden voor ons archivalisch patrimonium. We steunen trouwens volop de initiatieven die het Algemeen Rijksarchief en andere openbare archiefinstellingen hiertoe al genomen hebben.

Er moet ook gesleuteld worden aan de wet op de bescherming van de privacy. Die is zeer nuttig voor documenten of databanken over levende personen, maar ze is zeer hinderlijk voor het historisch onderzoek. Dat zou er zelfs helemaal door verlamd worden als de bestaande wet altijd en overal zou worden toegepast.

De toegenomen belangstelling voor het behoud van het mondiale, nationale, regionale of lokale geheugen moet niet uitmonden in ronkende verklaringen, in wetgevende initiatieven die de geschiedschrijving codificeren, of in ambitieuze educatieve programma's, maar wel in een efficiënte politiek van transparantie, van toegang tot de archieven en van respect voor de zelfstandigheid en vrijheid van de onderzoekers. Laten we ons niet vergissen van prioriteit: het is wel op die gebieden dat de politieke gezagsdragers hun verantwoordelijkheid moeten opnemen.

Jan Art, Hoogleraar UG
Francis Balace, Professeur ULg
Herman Balthazar, Emeritus hoogleraar UG
Gil Bartholeyns, Doctorant ULB/EHESS, Paris
Lamya Ben Djaffar, Resp archives CARHOP
Bruno Benvido, Doctorant ULB
Bruno Bernard, Chargé de cours ULB
Luis Angel Bernardo y Garcia, Attaché aux Archives de l'Etat
Kenneth Bertrams, Chercheur FNRS/ULB
Benoît Beyer de Ryke, Assistant ULB
Marnix Beyen, Docent UA
Franz Bierlaire, Professeur ULg
Claire Billen, Professeur ULB
Marc Boone, Hoogleraar UG
Eric Bousmar, Professeur FUSL
Erik Buyst, Hoogleraar KUL
Jean-Marie Caprasse, Chercheur
Marie-Thérèse Charlier, Professeur ULB
Alain Colignon, 1er assistant CEGES

Els Conix, Lector KUL, leraar SO
Hannelore Coulembier, Leraar SO
Luc Courtois, Chargé de cours UCL
Piet Creve, Archivaris Amsab
Bruno De Baenst, Assistent UG
Antoon De Baets, Hoogleraar Univ. Groningen
Raf De Bont, Hoogleraar KUL
Joris De Bremme, Leraar SO
Harald Deceulaer, Archivaris ARA
Georges Declercq, Hoogleraar VUB
Odette Decombele, Leraar SO, voorz. Vlaamse Ver. Leerkrachten Gesch.
Gerd De Coster, Archivaris SOMA
Thérèse De Hemptinne, Hoogleraar UG
Jan De Maeyer, Hoogleraar KUL, Kadoc
Machteld De Metsenaere, Hoogleraar VUB
Gita Deneckere, Hoogleraar UG
Hilde De Ridder-Symoens, Hoogleraar UG
Bruno De Wever, Hoogleraar UG
Gauthier de Villers, Chef Sn Hist Temps Présent MRAC
Virginie Devillez, Première assistente MRBA
Michel de Waha, Professeur ULB
Stephane Demeter, Monuments et Sites Bxl capitale
Rolande Depoortere, Chef de travaux Archives de l'Etat
Claude Desama, Prof extraordinaire ULg
Philippe Destatte, Dir. Inst. J. Destrée, Prof. UMH
Didier Devriese, Archiviste de l'Université ULB
Sophie De Zutter, Licentiaat UG
Brigitte D'Hainaut-Zveny, Chargée de cours ULB
Marc D'Hoore, Assistant Bibliothèque Royale
Irène Di Jorio, Post-doctorante ULB
Denis Diagre, Collabor. Scientif. ULB
Ann Diels, KBR
Alain Dierkens, Professeur ULB
Michel Dumoulin, Professeur UCL
Jean-Marie Duvosquel, Professeur ULB
Annette Felix, Attach. Hon. CNHS
Michèle Galand, Chargée de cours ULB
Pierre-M. Gason, Collabor.scientif. ULg
Helmut Gaus, Hoogleraar UG
Lieve Gevers, Hoogleraar KUL
Noël Geirnaert, Archivaris Stad Brugge
Florence Gillet, Chercheuse sur projet CEGES
Thomas Glesener, Assistant ULg
Gorik Goris, Lector KUL
José Gotovitch, Professeur de l'Université, ULB
Werner Goegebeur, Hoogleraar VUB
Eliane Gubin, Professeure ULB
Nicole Haesenne-Peremans, Dr Hist. Conservateur ULg
Hervé Hasquin, Professeur ULB
Dirk Heirbaut, Hoogleraar UG
Bart Hellinck, Licentiaat Geschiedenis
Catherine Henin, Attachée scientifique AGR
Madeleine Jacquemin, Attachée scientifique AGR
Catherine Jacques, Assistante ULB
Serge Jaumain, Professeur ULB
Lissia Jeurissen, Chercheuse CEDEM ULg
Chantal Kesteloot, Chef de travaux CEGES
Ginette Kurgan, Professeur de l'Université ULB
David Kusman, Chercheur ULB
Pieter-Jan Lachaert, Stadsarchivaris Oudenaarde
Pieter Lagrou, Chargé de cours ULB
Emiel Lamberts, Hoogleraar KUL
Catherine Lanneau, Assistante à l'ULg
Jan Laplasse, Attaché SOMA
Eric Laureys, Dr Hist. Chercheur CEGES
Rina Lis, Hoogleraar VUB
Aurèle Looman, Licentiaat Geschiedenis UG
Dirk Luyten, Werkleider SOMA, gastdocent UG
Julie Maeck, FNRS/ULB
Fabrice Maerten, Chef de travaux CEGES
Griet Marechal, Archivaris (o.r.) ARA
Dirk Martin, Werkleider SOMA
Georges Martyn, Hoogleraar UG
Natacha Massar, Chercheuse ULB
Natacha Massar, Chercheuse ULB

Ruben Missinne, Licentiaat Geschiedenis UG
Anne Morelli, Professeure ULB
Philippe Moureaux, Professeur hon. ULB
Jean-Pierre Nandrin, Professeur FUSL et ULB
Liesbet Nys, Assistente KUL
Carmélia Opsomer, Professeur ULg
Rik Opsommer, Stadsarchivaris Ieper
Isabelle Parmentier, Chargée de cours FUNDP
Patrick Pasture, Hoogleraar KUL
Luc Peiren, Medewerker Amsab
Jack Philips, Leraar SO
Valérie Piette, Chargée de cours ULB et FUSL
Hendrik Pinxten, Licentiaat Geschiedenis UG
René Plisnier, Directeur Bibliothèque UMH
Flore Plisnier, Attachée AGR
Véronique Pouillard, Chargée de recherches FNRS/ULB
Jean Puissant, Professeur ULB
Guy Putseys, Lector KUL
Xavier Rousseaux, Professeur UCL
Caroline Sägesser, Chercheuse CRISP
Jean-Marie Sansterre, Professeur ULB
Jacob Schmutz, Dr ULB, maît. De conf. Paris IV
Koen Schoutteten, Licentiaat Geschiedenis
Jean-Philippe Schreiber, Chargé de cours ULB
Isabelle Sirjacobs, Attachée scientifique AGR
Hugo Soly, Hoogleraar VUB
Wouter Steenhaut, Directeur Amsab
Jacques Stiennon, Professeur ém. ULg
Pierre-Alain Tallier, Chef de service AGR
Axel Tixhon, Professeur FUNDP
Jo Tollebeek, Hoogleraar KUL
Nathalie Tousignant, Professeur FUSL
Michel Trigalet, Archiviste AGR
Kurt Vandaele, Postdoct. vorser UG
Gie Van den Berghe, Historicus & ethicus, gastdocent UG
Jeroen Van den Borre, Archeoloog
Geert Vandercruys, Leraar SO
Cécile Vanderpelen, chargée de recherche FNRS/ULB
Eric Vanhaute, Hoogleraar UG
Herman Van Goethem, Hoogleraar UA
Daniël Vangroenweghe, Docent UG
Leen Van Molle, Hoogleraar KUL
Guy Vanthemsche, Hoogleraar VUB
Paule Verbruggen, Archivaris Amsab
Juul Verhelst, Archivaris (o.r.) ARA
Etienne Verhoeyen, Medewerker SOMA
Martine Vermandere, Archivaris Amsab
Bregt Vermeulen, Student Geschiedenis UG
Louis Vos, Hoogleraar KUL
Sofie Vrielynck, Archivaris Amsab
Geneviève Warland, Assistente FUSL
Monique Weis, Chercheure qualifiée FNRS/ULB
Alexis Wilkin, Aspirant Fnr – Ulg
Kaat Wils, Docent KUL
Els Witte, Hoogleraar VUB
Jacques Wynants, Président Soc verviétoise d'Histoire
Paul Wynants, Professeur FUNDP